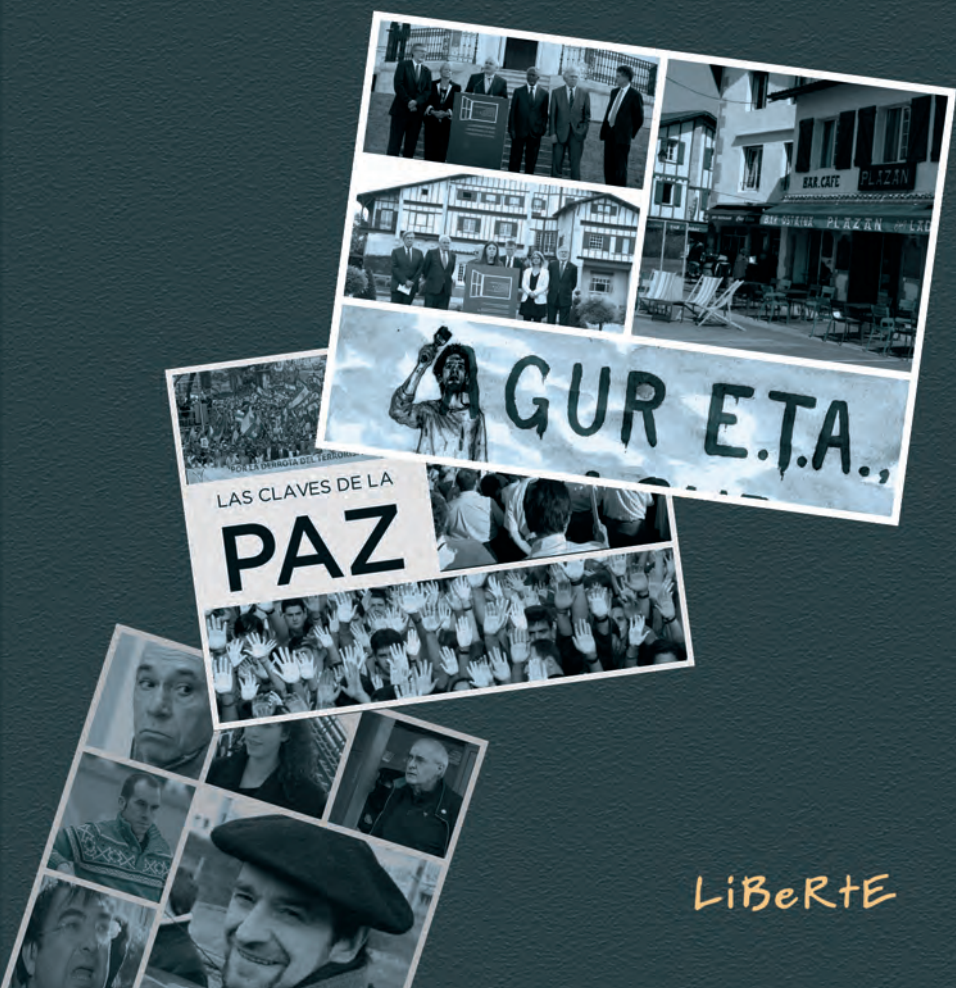

Agur, ETA Artık Yok

Akın Özçer

LIBERTE

Agur, ETA Artık Yok

Akın Özçer

ISBN: 978-605-9823-43-2

Liberte Yayınları® / 225

1. Baskı: Aralık 2018

© 2018, Liberte Yayınları®

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında kanunî takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Yayın Editörü: **Özlem Çağlar Yılmaz**

Redaksiyon: **Oğuzhan Yanarışık**

İç Tasarım: **Yavuz Selim Erfidan**

Kapak Tasarımı: **Mesut Koçak**

Baskı: **Tarcan Matbaası**

Adres: İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
yayınevi

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 16438

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Akın Özçer

İstanbul Saint Joseph Lisesi ve Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olan Akın Özçer eski bir Dışişleri mensubudur. Yurtdışında ağırlıklı olarak Fransa, bir dönem de İspanya'da görev yapan Özçer'in, bu iki ülkenin arasına girmiş olan Bask milliyetçiliğini doğrudan ve dolaylı olarak ele alan iki kitabı vardır. Özçer 1999'da Doğan Kitap'tan yayımlanan *Euskal Herria: İspanya Siyasî Tarihinde Bask Milliyetçiliği* başlıklı çalışmasında, ETA'nın öyküsünü de dile getirmiştir. 2006 sonunda İmge'den çıkan *Çoğul İspanya: Anayasal Sistemi ve Ayrılıkçı Terörle Mücadele Modeli* başlığını taşıyan kitabında ağırlığı daha çok demokratik hukuk devletinin o tarih itibarıyla ETA'yı köşeye sıkıştıran ama henüz bitiremeyen siyasî, hukukî ve polisiye araçlarına vermiştir.

Özçer *Agur, ETA Artık Yok*'da terör örgütünün 1959 yılında, hatta Ekin'le birlikte 1952'de başlayan ve 3 Mayıs 2018'de kendini feshetmesiyle noktalanmış uzun öyküsünü anlatmaktadır. Öykünün son bölümüne sıkışmış bir diyalog süreci ve ETA'ya tek taraflı silah bıraktıran stratejiler de bulunmaktadır.

Akın Özçer Fransızca, İspanyolca, İtalyanca ve İngilizce bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	11
Sunum: Agur, ETA Artık Yok	15
GİRİŞ: Ekin'den ETA'ya	29
BİRİNCİ BÖLÜM: İdeolojik ve Stratejik Dönüşüm Süreci (1959- 1978)	45
Radikal Milliyetçiliğe Doğru	51
Entelektüellere Mektup ve IV. Meclis	59
V. Meclis ve ETA'da İlk Bölünme	63
Franco'ya Karşı Mücadelenin Önderi ETA	71
Burgos Davası	79
VI. Meclis-2'ye ya da Kalıcı Bölünmeye Doğru.....	87
ETA'nın Franco Rejimine Alternatif Programı	98
"Demokrasiye Geçiş" Döneminde ETA'lar.....	105
İKİNCİ BÖLÜM: Terör Örgütüne Dönüşümün Nedenleri ve Sonuçları (1978-1982)	131
Militan Sayısındaki Büyük Artış	132

ETA'nın Uluslararası İlişkileri	138
ETA'nın Mali Kaynakları	144
Yeni KAS Alternatifi.....	147
Anayasa Taslağının KAS Alternatifine Kapıyı Kapaması	152
Anayasa Referandumundan Özerklik Referandumuna	164
Askerî Darbe Girişimine Doğru	183
Darbe Girişiminin Sonuçları	197

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Demokrasinin İlk On Yılında ETA (1982-1992)

209

ETA'nın İnsan Kaynakları Stratejisi	211
ETA'nın İç Yapılanması	216
ETA'nın Askerî Yapılanması.....	224
ETA'nın Siyasî Yapılanması ve Uluslararası İlişkileri	228
Fransız Anahtarı	232
Terörle Mücadelede AET Faktörü.....	247
ETA'ya Karşı Fransa ile Sıkı İşbirliği	255
Ajuria Enea Paketi	261
Cezayir Görüşmeleri	266
Havuç ve Sopa Stratejisi	281

BEŞİNCİ BÖLÜM: Demokrasinin İlk On Yılında ETA'ya İçinden Bakış

297

Örgüte Girişin İnsanî Sonuçları.....	297
Emir Altındaki Esir Askerler	311
Ölüm Komandoları	322
Cezayir'deki ETA	328
İparralde'deki Şahin ETA	337

ALTINCI BÖLÜM: ETA'nın Gerileme Dönemi (1992- 2000)

349

Sopa Stratejisi.....	349
----------------------	-----

Karşı Terörün Yargılanması	355
PP İktidarına Doğru ETA.....	360
PP İktidarının Terörle Mücadelesi	367
HB'nin Video Kaset Davası	375
Fransa'da Sıkışan ETA.....	380
ETA'nın Lizarra Süreci ve Taktik Ateşkesi	390
ETA'nın Teröre Dönüşü.....	417
Ağırlaştırılmış Terörle Mücadele Politikası	424

YEDİNCİ BÖLÜM: ETA'nın Çöküş Süreci

(2000-2004)

433

Terörizme Karşı Özgürlükler Anlaşması	440
ETA ile Topyekûn Mücadele	455
Siyasî Partiler Organik Yasası	459
İbarretche Planı	468
Batasuna'nın Kapatılması	474
Hem Ayrılıkçılık Hem de Terörle Mücadele	478

SEKİZİNCİ BÖLÜM: ETA'nın Diyalogla

Çözüm Arayışı (2004- 2007)

487

Çoğul İspanya ve İbarretche Planı	490
Eguiguren ve Otegi'nin Girişimleri	493
İbarretche Planı'nın Geliştirilmesi ve İflası.....	498
ETA ile Yeni Diyalog Süreci	509
Postacılıktan Hükümet Temsilciliğine	519
Yol Haritasının Onaylanması	533
Yol Haritasına Uyulmaması	543
Sürecin Bloke Edilmesi	562
Loiola (Loyola) Konuşmaları.....	568

DOKUZUNCU BÖLÜM: ETA'nın Kaçınılmaz

Sonu (2007-2018)

581

Diyaloga Devam Çabaları	585
ETA'nın Köşeye Sıkışması	593
Yasadışı Referandum.....	600
ETA'nın Siyasî Koluna Strasbourg Darbesi	610
Siyasî Kolundan ETA'ya Darbe.....	614
ETA'nın Silah Bırakması	633
PP İktidarının ETA'nın Sonuna İlişkin Yol Haritası	644
AİHM'de Parot Doktrini Savaşı.....	650
ETA'nın Silah Bırakmasının Yansımaları	656
Silahlara Veda.....	667
Agur ETA	673

Sözlük

689

Kaynakça

701

Önsöz

EUSKAL HERRIA: İSPANYA SİYASÎ TARİHİNDE BASK MİLLİ-yetçiliği (1999) ve Çoğul İspanya: Anayasal Sistemi ve Ayrılıkçı Terörle Mücadele Modeli (2006) adlı kitapları ile tanıdığımız emekli diplomat Akın Özçer, bu yeni kitabında 2018 yılında varlığını sonlandıran ETA'nın 59 yıllık serüvenini anlatıyor. Eser, Franco diktatörlüğünün baskıcı politikalarının ETA'nın kuruluşunu olmasa da gelişimini nasıl hızlandırdığı-nın altını çiziyor. Başından itibaren şiddeti reddetmeyen hatta onu mücadelesinin tam merkezine koyan ETA'nın bu tutumu, Franco diktatörlüğü sayesinde BASK bölgesinde yankı bulabil-diği gibi, ülke dışından da örgüte destek verilmesini kolaylaştı- rıyor. Baskıcı bir ortamda gelişip serpilerek ETA, demokrasiye geçiş ile birlikte meşruiyet sorunu yaşamaya başlıyor. Siyasal alanın genişlemesiyle birlikte, kör şiddet artık tepki ve hoşnut- suzlukların dile getirilebileceği en önemli kanal olmaktan çıkı- yor. Örgüt bu yeni durumu okumakta ve uyum göstermekte zorlanıyor. Başka birçok örnekte de görüldüğü gibi, örgütün çıkarları ile temsil ettiğini iddia ettiği kitlenin çıkarları arasın-

daki makas açılıyor. Ve zamanla örgüt kendi varlığını her ne şekilde olursa olsun sürdürmeye odaklanan bir yapılanmaya dönüşüyor.

Akın Özçer, ETA'nın kuruluşundan kendisini fesh etmesine kadar devam eden bu süreci ayrıntılı bir biçimde ele alıyor. Örgüt içindeki farklı siyasî yönelimler arasındaki iktidar mücadeleleri üzerinde durulurken, sıradan militanı örgüte katılmaya iten etkenler, militanların ruh halleri ve sosyal çevreleri ile olan ilişkileri de ihmal edilmemiş. Söylemeye gerek yok ki kitap, ETA'yı sosyal, siyasal ve uluslararası bağlamından kopuk bir biçimde ele almıyor. İspanyol siyasetinde olup bitenlerle ETA'nın yapıp ettikleri arasındaki karşılıklı etkileşim de dengeli bir biçimde ele alınmış.

Bu önemli eserin mesajı net. Terör örgütleriyle mücadelede en etkili yol liberal demokratik rejim ve bu rejimin aslî bir unsuru olan hukuk devleti ilkesinden taviz vermemekten geçiyor. Şiddete dayalı örgütler kendilerine şiddetten başka bir yol bırakılmadığı tezini ileri sürerler ve baskıcı ortamlarda bu iddianın inandırıcılığı artar. Ancak şiddeti teşvik etmedikçe her türlü fikrin konuşulabileceği bir siyasal zemin yaratılabilirse, örgütlerin elinden bu silah alınmış olur ve taban desteği azaltılabilir. Ayrıca, ancak ve ancak hukuk devleti ilkesine bağlı kalındığında farklı siyasî görüşlerden insanları –hatta terör örgütünün nihai hedefini benimseyenleri bile- şiddet kullanımına karşı birleştirmek mümkün olabilir. Siyasette şiddet kullanımına karşı inşa edilen bu koalisyon orta ve uzun vadede örgütlerin kitle desteğinin kesilmesinin en önemli unsurudur.

Ayrıılıkçı/milliyetçi terör örgütleri ile mücadelede hak ve özgürlüklerin önemini vurgulayan Özçer, bunun naif bir pasifizizm

anlamına gelmediğini de belirtiyor. Şiddete başvurmadıkça her türlü fikrin ifade edilebileceği bir ortam yaratıldıktan sonra da şiddete başvurmakta ısrar eden birileri olacaktır. İşte bu kesimler hukuk devleti ilkeleri içinde kalarak cezalandırılmalıdır. Genellikle düşünüldüğünün aksine, bu politika –Özçer buna havuç ve sopa politikası diyor- kendi içinde çelişkili değildir. Liberal demokratik rejim her türlü fikrin ifadesine ve örgütlenmesine müsaade eder ancak şiddet kullanımına kayıtsız kalmaz. Şiddete gösterilecek en ufak bir tahammül, şiddeti kullanmaya meyyal örgütler için şiddet ile kazanımların artacağı iddiasının işlenmesine sebep olacaktır.

Bu mücadelenin kaçınılmaz iniş çıkışları olan uzun soluklu bir süreç olduğu fikri de kitabın mesajlarından biri. İlan edilip bozulan ateşkesler, yükselen umutlar ve takip eden hayalkırıklıkları çatışma çözümü süreçlerinin ayrılmaz parçaları. Bu tür- lü meselelerde kestirme çözümler, mucizevî formüller olmadı gibi sürecin başarıyla sonuçlanacağını garanti de yok. ETA'nın varlığını sonlandırması BASK milliyetçiliğinin sonu anlamına gelmediği gibi, yeni şiddet örgütlerinin ortaya çıkma- yacaklarından da emin olamayız. Fakat, şiddetin bir süre için bile olsa sona ermiş olmasının değeri de asla küçümsenemez.

Hülâsa, Akın Özçer'in elinizdeki eseri sadece ayrılıkçı/mil- liyetçi bir terör örgütünün ayrıntılı hikâyesini anlatmıyor, me- seleyi en az insanî maliyetle yönetmek için liberal demokratik rejimlerin neler yapmaları ve yapmamaları gerektiği hakkında da ipuçları sunuyor.

Prof. Dr. Tanel Demirel

07.12.2018

Sunum: Agur, ETA Artık Yok

JEAN-FRANÇOIS APATELEGUI İÇİN 4 MAYIS 2018 CUMA, 79 yıllık yaşamının önemli günlerinden biriydi. Ascain ya da Baskça adıyla Azkaine kasabasının meydanına bakan Café Plazan Ostatuta'nın önüne atılmış mütevazı yuvarlak kırmızı masalardan birinin önüne oturduğunda saat 19. 00'a geliyordu. Bastonunu yanındaki sandalyeye bıraktıktan sonra, her zamanki gibi, bölgenin yerel tahılları ve kırmızı meyveleri özünü içeren birası Akerbeltz'den istedi. Bugün, onun gibi geçmişte ayrılıkçı Bask terör örgütü ETA'nın yönetici ve militanları ile haşır neşir olmuş birçok kişi için önemli bir gündü. Yarım saat mesafedeki Combo-les-Bains'de, Arnaga villasında, Bake Bidea ve Forum Social Permanent tarafından düzenlenmiş olan uluslararası konferanstan geliyordu. Bayonne kenti ile İspanya sınırındaki Hendaye kasabasının belediye başkanları Jean-René Etchegaray ve Kotte Ecenarro'nun önyak olduğu konferans, ETA'nın faaliyetlerine son vermesinin ardından düzenlenmişti.

Jean François Apatelegui aslen yarım saat mesafedeki Louhossoa köyündendi. Daha sonra ailece annesinin memleketi Azkaine 'ye yerleşmişlerdi. Azkaine, bilindiği gibi, idari olarak Fransa'nın Bask nüfusu yoğun Atlantik Pireneleri (Pyrénées Atlantiques) departmanına bağlı Bayonne'a 30 kilometre mesafede ve Pirene sıradağlarının Batı ucundaki en yüksek tepesi La Rhune'ün yamacında, 4 bin nüfuslu turistik bir sınır kasabası. Bask milliyetçilerin İparralde veya İpar Euskal Herria olarak adlandırdığı Kuzey Bask Ülkesi'nin üç bölgesinden biri olan *Laburdi* 'de yer alıyor. Pireneler'in İspanya tarafında doğan *La Nivelle* nehrinin ya da Baskça adıyla *Ur Ertsi*'nin kollarıyla içinden geçtiği kasabanın doğal güzellikleri öteden beri dillere destan. XIX. yüzyılda yeşiline ve mavisine aşık olduğu İstanbul'da bir dönem yaşamış, hatta Haliç'e nazır bir tepeye adı verilmiş ünlü Fransız yazar Pierre Loti, yaşamının bir bölümünü de bu kasabada geçirmiş, "*Romuntcho*" romanını burada kaleme almış.

Jean- François Apatelegui, Plazan Ostatua kafesinde, İspanya'da Bask Ülkesi (País Vasco), Baskça adıyla Euskadi özerk topluluğunda ikamet eden kuzeni Aitor Arispide'yi bekliyordu. Aitor Arispide çok da uzaktan gelmiyordu aslında. Yaşayageldiği Hondarribia (Fuenterrabia) Fransa'nın sınır kasabası Hendaye'in karşısında yer alan, Euskadi 'nin Gipuzkoa (Guipúzcoa) bölgesine bağlı bir sahil kasabası. Azkaine'ye 7'si otoyolda olmak üzere sadece 20 kilometre uzaklıkta bulunuyor.

Aslında tarihî gün 3 Mayıs'tı. ETA Bask halkına o gün yayınladığı bildiriyle varlığına son vermişti. Bu haber örgütün birçok yöneticisini ve militanını tanımış olan Jean- François Apatelegui için de kasabanın diğer sakinleri için de şaşırtıcı olmamıştı. Bundan 6 yılı aşkın bir süre önce, 20 Ekim 2011'de silah bırakmış olan bir örgütün varlığını kâğıt üstünde de

olsa hâlâ sürdürüyor olması ne mantıklı ne de inandırıcıydı. Bunu en iyi bilenlerden biri iyi bir Katolik olan Jean- François Apatelegui’ydi. Masum insanların öldürülmesine, kuşkusuz hiç istemeyerek, bir dönem dolaylı yoldan yardım etmiş olduğu düşüncesi bir süredir vicdanını kemirip duruyordu.

Neden diyecek olursanız, Apatelegui, ETA’nın Fransa ile İspanya arasındaki kaçak insan ve mal trafiğinde önemli rol oynayan bir “**mugaları**” emeklisiydi bir bakıma. Baskça sınır demek olan “**muga**” kelimesinden türetilmiş olan bu sözcük “**sınırı kaçak olarak geçiren kişi**” anlamına geliyordu. Sınırın iki tarafındaki küçük kasabalarda oturan mugalariler İspanyol iç savaşından bu yana iki ülke arasında kişilerin ve malların kaçak geçişine rehberlik edegelmişlerdi.

Aslında bu işin maddi karşılığından çok, özellikle iç savaştan bu yana, hep insanî yönü ön plana çıkmıştı. Franco rejiminin katledeceği veya cezaevlerinde yıllarca süründüreceği insanları Fransa’ya geçirerek özgürlüğe kavuşturmak vicdani bir huzur da sağlamıştı. Hem bu insanlar Jean-François Apatelegui ve kasaba halkının çoğunluğu gibi sınırın öteki yakasında kalmış akrabalardı.

Ne var ki Franco döneminde kurulmuş olan ETA’nın terör örgütüne dönüşmesi, özellikle İspanya’nın demokratikleşmesine karşın şiddete devam etmesi ile birlikte, mugalariler bir bakıma işlenen suçların ortağı oldular. İleride ayrıntılarıyla görüleceği gibi, terör örgütünün İspanya’da suç işlemeye giden ve oradan kaçan militanlarının yanı sıra, silah ve mühimmatı da bu yoldan kaçak olarak sınırdan geçirilip durdu. Mugalariler ETA için o kadar önemliydi ki terör örgütü, lojistik kolu içinde onlarla ilgilenen bir “**muga**” bölümü bile oluşturmuştu.

GİRİŞ

Ekin'den ETA'ya

3 MAYIS 2018'DE VARLIĞINA SON VEREN ETA 31 TEMMUZ 1959'da kuruldu ama öyküsüne bu tarihte başlamak örgütü anlamak için yeterli değil. Değil çünkü Türkçe karşılığıyla “*Bask Ülkesi ve Özgürlük (Özgür İnsan)*” anlamına gelen **Euskadi ta Askatasuna**, (ETA) adından anlaşılacağı gibi, Bask milliyetçiliğinin ürünü bir örgüt. Bask milliyetçiliği ise ETA'dan çok önce Milliyetçi Bask Partisi PNV-EAJ (Partido Nacionalista Vasco/ Euzko Alderdi Jeltzalea) ile siyaset arenasına girmiş bir ideoloji. Dolayısıyla ETA ile PNV arasındaki ideolojik ilintiyi yok saymak mümkün değil.

31 Temmuz ayrıca PNV'nin kuruluşunun 64. yıldönümüne denk düşüyor. ETA'nın kurucuları arasında bulunan dilbilimci, edebiyatçı, yazar ve siyasetçi José Luis Álvarez Emparanza ya da kod adıyla **Txillardegi** 'nin bu tarihi özellikle seçtiği biliniyor. Baskçayı 17 yaşında öğrenen Txillardegi Baskça (Euskara) yazına büyük katkıda bulunmuş bir isim. Örneğin “*Leturiaren*

Egunkari Ezkutua” (Leturia’nın gizli günlüğü) isimli eseri Baskça yayımlanmış ilk modern roman kabul ediliyor.

Txillardegi gençliğinde PNV’ye ve gençlik örgütü EGI’ye (Euzko Gaztedi Indarra/ Bask Gençliğinin Gücü) üye olmuş bir Bask milliyetçisi. EGI ise 1904’te Bask milliyetçiliğinin ve PNV’nin kurucusu Sabino Arana’nın ölümünün ardından kurulmuş, İç Savaş’a kadar Bask Ülkesi’nde faaliyette bulunmuş, daha sonra İpparralde başta olmak üzere yurt dışına taşınmış bir örgüt.

EGI’nin İspanya’da Bask Ülkesi’nde yeniden örgütlenmesi, Baskça “*girişimde bulunmak*” anlamına gelen ve 1952’de Bilbao’da bir grup üniversite öğrencisi tarafından kurulan Ekin isimli örgüt aracılığıyla oluyor. Daha doğrusu bağlantı Ekin’in 1953’te Fransa’da sürgünde bulunan EGI ile temas kurmasıyla gerçekleşiyor. Txillardegi Ekin’in de kurucu üyelerinden. EGI ile Ekin’in 1956 yılında kısa bir süre için de olsa birleştiği dikkate alınacak olursa, PNV ile ilişkisini ortaya koymadan ETA’yı anlamak hiç ama hiç mümkün değil.

Jean François Apatelegui, ETA’nın içinden çıktığı Ekin’in EGI ile ilintisini iyi bilenlerden. 18 yaşında EGI’ye üye olduğunda iki örgüt arasındaki işbirliği devam ediyordu. Hatta o yıl, sürgündeki Bask özerk hükümeti Başkanı (lendakari) José Antonio Aguirre’nin bu ilişkinin devamı için Ekin’in kurucularından José Maria Aguirre, Txillardegi ve Benito del Valle’yi Paris’te kabul ettiğini dün gibi anımsıyordu. Ama 1958’teki bu girişim pek başarılı olmamış, Ekin -EGI birlikteliği bir yıl içinde sona erdiği gibi, Ekin’in içinden ETA isimli yeni bir örgüt de çıkmıştı. Apatelegui, yeni örgütün ismini bizzat Txillardegi’nin koyduğunu da dün gibi anımsıyordu. “*Euskadi*” bağımsız Bask

Devleti'nin adını, “Askatasuna” ise o devletin özgürlüğünü ya da o devlette yaşayan özgür insanı temsil ediyordu.

Aslında PNV de, kurucusu Sabino Arana da Bask Ülkesi'nin bağımsızlığını savunuyordu. Arana her ne kadar bir dönem özerklik statüsünden yana tavır almışsa da, asıl hedefi bağımsız Bask Devleti'nin kurulmasıydı. Apatelegui 20'li yaşlarında okuduğu 2500 sayfalık “**Bütün Eserleri**”nde (Obras Completas) Sabino Arana'nın Katalan milliyetçilerin o dönemde (XIX. yüzyılın son çeyreği) savunduğu özerkliğin tam bağımsızlık olmadığını, “**İspanyolcu**” bir tutum olarak değerlendirilmesi gerektiğini defalarca vurguladığını biliyordu.

Ne var ki Arana'nın 31 Temmuz 1895'de kurduğu PNV aslında bağımsızlıktan çok özerklik yanlısı politikalarıyla tanınan bir parti oldu. Hem de kurucusu Sabino Arana daha yaşarken. Javier Corcuera, Bask milliyetçiliğinin kökeni, ideolojisi ve organizasyonu ile ilgili eserinde,¹ 1898'de partiye liberal bir grubun katılmasına onay veren Arana'nın bağımsızlık konusunda da tutum değişikliğine gittiğine dikkat çekiyor.

1901 yılında kurulan Katalan Bölgesel Birliği'ne özenen Arana, Baskların Katalanlardan geri kalmamaları için Bölgesel Bask Konseyi kurulmasını önermişti. La Granja Sainz, Arana'nın bu önerisinin dili ve içeriğiyle bağımsızlık talep eden bir siyasetçi izlenimi vermediğine işaret ediyor. Önerinin şu bölümü yazarı gerçekten de haklı kılıyor: “*mevcut hukuk devleti içinde -ki bu devletten ayrılmamız mümkün değildir- İspanya Kralı'na saygı duyan dört Bask bölgesinin İspanyol egemenliği altında sıkı bağ-*

1 Javier Corcuera, *Orígenes, ideología y organización del nacionalismo Vasco, 1876-1904*, Siglo XXI, Madrid, 1979 son bölüm.

BİRİNCİ BÖLÜM

İdeolojik ve Stratejik Dönüşüm Süreci (1959- 1978)

ETA'NIN KURUCULARI TXILLARDEGI, JUAN MANUEL Aguirre, Benito del Valle ve Julen Madariaga Kilise'ye yakın olduklarından Marksizm, Bolşevizm ve Komünizm'e yatkın kişiler değillerdi. Ancak komünist grupların örgütlenme ve eylem yöntemlerine çok ilgi duymaktaydılar. Yayın organları Zutik'te 1962'de "**Yurtseverlik ve Komünizm**" üzerine yayımlanan bir yazıda¹, Marksizm "*dine karşı dogmatizm*", "*anti teolojik bir öğreti*" ve bir tür "*Sol Faşizm*" olarak tanımlanıyordu. Basklarına özünde bireyci ve özgürlükçü oldukları ve komünist ideolojiyi benimsemedikleri vurgulanıyordu. Onlara göre bir komünist, Bask milliyetçisi olamazdı.

Aslında Markizm-Leninizm'in ulusal kurtuluş hareketlerine verdiği teorik destek, ETA'nın kurucu ekibi için çekiciydi ama

1 *Patriotismo y comunismo*, Zutik Ağustos 1962.

Stalinizm bu uluslararası dayanışmayı ortadan kaldırmıştı. Komünistlerin merkez ile çevre arasındaki çatışmada merkezden yana tavır alacaklarından eminlerdi. Çünkü sürgündeki İspanyol Komünist Partisi PCE'nin tutumu bu yöndeydi. PCE Bask milliyetçiliğine destek vermiyordu. ETA notlarında bu konudaki hayal kırıklığı şöyle ifade ediliyordu: “*Komünist Partisi'nin Bask konusundaki tutumu enternasyonalist değil, İspanyolcudur. Lenin'in milliyetler üzerine yazmış olduğu mükemmel sayfalarla büyük çelişki içindedir.*”²

ETA'nın Marksizm ve Komünizm'e mesafeli duruşu, yukarıda belirttiğim gibi, organizasyon etkinliğine ve eylem yöntemlerine duyduğu ilgiyle çelişkili değildi. Beyaz Kitap'ta bu konuda şu hususların altı çiziliyordu: “*Diyalektik materyalizm kendi içinde tutarlıdır. Komünistler (...) ilkelerini hiçbir zaman bir yana bırakmamakta, sonuna kadar eylemlerini tutarlılık içinde sürdürmektedirler. (...) Lenin partinin organizasyonunu mükemmel bir şekilde yapmıştır.*”³

Görüldüğü gibi, ETA'nın kurucuları, Marksizm ve Komünizm'e sadece kendi eğitimleri ve dünya görüşleri nedeniyle değil, ayrıca Stalin'in Sovyetler Birliği'nde hayata geçirdiği tek ülkede sosyalizmin merkezietçi yaklaşımından ötürü karşı çıkıyorlardı. Ayrı bir tartışma konusu ama Leninizm hâlâ geçerli olsa pekala Sovyet Bloğuyla birlikte Komünizm'e sıcak bakacak kadar pragmatiklerdi.

ETA'nın aynı yıl Mayıs ayında İparralde'de yapılan ilk Meclisi'nde alınan kararlar, örgütün kurucularının buraya kadar aktardığım görüşleriyle uyum içindeydi. İdeolojik yenilik

2 Cuadernos de ETA, Documentos, cilt II, ss 209-216.

3 Libro Blanco, Métodos de Acción, (Comunismo) Documentos, Cilt I, s. 172.

yoktu. Apatelegui'nin iyi anımsadığı bu toplantı, Ascain'e bir saat mesafedeki Urt ya da Baskçasıyla Ahurti kasabasında Notre-Dame de Belloc Manastırında yapılmıştı. ETA'nın kurucularından Txillardegı, Julen Madariaga ve Benito del Valle'nin de aralarında bulunduğu bir Yönetim Kurulu'nun oluşturulduğu bu toplantıda benimsenen kararlar "İlkeler bildirisi" olarak yayımlanmıştı.⁴

Bu ilkeler özetle şöyleydi:

- **Euskadi ta Askatasuna milli devrimci bir Bask hareketidir.** Buradaki "*devrimci*" (Revolucionaria) sıfatının Markist bir anlam içermediğinin ve "*ulusal kurtuluş*" için mücadeleyi simgelediğinin altını çizmek gerekiyor. ETA'ya göre devrimcilik, "*yurtsever direnişi*" simgelemektedir.
- **ETA, siyasi bağlamda, Bask ülkesi Euskadi için temel insan haklarının güvence altına alınmasını savunur.** Ancak insan haklarının, Euskadi'nin egemenliğine karşı ya da Euskadi'de faşist ya da komünist bir rejim kurulması için kullanılmaması şarttır.
- **İrkçılık ve buna bağlı olarak ırkların ya da halkların birbirlerine üstün olması kabul edilemez.** (Sabino Arana'nın ırkçı ideolojisinden kopuşu simgelemektedir).
- **ETA laik bir harekettir.** (Arana'nın köktendinciliğinden kopuşu simgelemektedir)
- **ETA, ulusal kültür bağlamında, Baskça'nın ulusal tek dil olmasını savunur.**

O zaman 22 yaşında olan EGİ militanı Apatelegui için bu ilkeler, Arana'nın görüşleriyle tam uyumlu olmasa da akla yatkın-

4 Documentos, cilt III, ss. 526-533.

İKİNCİ BÖLÜM

Terör Örgütüne Dönüşümün Nedenleri ve Sonuçları (1978–1982)

BİR ÖNCEKİ BÖLÜMDE BELİRTTİĞİM GİBİ, GENELDE İspanyol halkının temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan, özelde bir parçası olan Bask halkının dilsel/kültürel farklılığını yok etmeye dönük politikalar izleyen Franco diktatörlüğüne baş kaldıran ayrılıkçı bir örgütün demokrasiye geçiş (transición política) döneminde ve bu dönemi taçlandıracak demokratik bir anayasa yapım sürecine girildiğinde tanımına uygun bir terör örgütüne dönüşmesinin izahı hiç kolay değil. Şiddet ve terörün hiçbir koşulda kabulü mümkün olamaz ama her türlü düşüncüyü ifade etme, politikayı izleme imkânı veren demokrasiye doğru yol alınırken hiç olamaz.

Bu söylediklerim demokratik bir yaklaşımın gereği kuşkusuz ama konunun bir de olabilirlik tarafı var. Bir terör örgütünün

oluşması için siyasî ortam bir yana bırakılacak olsa dahi, bazı koşulların bir araya gelmiş olması şart. Öncelikle bu koşulların var olup olmadığına bakarak ETA'nın terör örgütüne dönüşmesinin olası nedenlerini ortaya koymak gerekiyor.

Militan Sayısındaki Büyük Artış

ETA'nın Franco döneminin sonuna doğru sistematik olarak başlattığı silahlı eylemlerini Caudillo'nun vefatı akabinde giderek daha da arttırmasının nedenlerinin başında bölgeye yönelik baskıların yoğunlaşmış bulunması gibi iç siyasî gelişmelerin o yıllarda militan arzını önemli ölçüde arttırmış olması geliyordu. Koşullar gereği yavaş ilerleyen demokrasiye geçiş süreci bu baskıları birdenbire ortadan kaldırmamıştı. Franco döneminin polis ve jandarması (Guardia Civil) iş başındaydı. Basklara bakışı ve soruna yaklaşımı eskisinden farklı değildi. Böyle bir ortamda Fransa'ya kaçışların ve ETA'ya üyelik taleplerinin artması doğaldı. Bu artışta İparralde'de Bask mültecilere uygun yaşam koşullarının bulunması, ayrıca örgütün bir tür "*yenilmezlik*" zırhı edinmiş olması da önemli rol oynuyordu.

Jean François Apatelegui'nin, mugalari olarak, o dönemde iş hacminin bir hayli arttığını unutmaması mümkün değildi. Dağdan İparralde'ye geçirdiği kaçak gençlerin ETA'yı yenilmez bir armada olarak gördüklerini de iyi hatırlıyordu. Franco rejimi 35 yıldır devam ediyordu; ama babasının dediği gibi İspanya'dan kaçış İç Savaş döneminden bu yana ilk kez bu kadar yoğunlaşmıştı. O dönemden farklı olarak kaçaklar bu kez eve dönmek için güçlü ve yenilmez gördükleri ETA gibi bir örgüte umut bağlamışlardı.

ETA'nın yenilmezlik zırhı aslında, kısmen Fransız makamlarının o dönemde etarralar dâhil Bask mültecilere gösterdiği

hoşgörüden, kısmen de özellikle failleri yakalanamamış olan Carrero Blanco suikastı ertesinde Yurtsever Sol çevrelerde ETA'nın gücüyle ilgili olarak üretilen mitlerden kaynaklanıyordu. Dolayısıyla ETA'nın yenilmezlik zırhının hem sahadaki gerçeklerle örtüşen bir yüzü, hem de gerçekte var olmayan hayali bir tarafı vardı.

Apatelegui'nin o dönemde militanlar arasında yaygın olan “*düşen arkadaşını kaldır, yola devam et*” (leopan hartu ta segi aurrera) düsturunu unutmaması mümkün değildi. “*Örgüt ne yaparsa, doğru yapar*” ve “*sen bırakırsan, arkadaşın bayrağı devralır*” militan çevresinde kulaktan kulağa fısıldanan bir mitti. Etarra olmanın büyük bir ayrıcalık olduğu özellikle Burgos davası görülürken çok yaygınlaşmış bir inançtı. Apatelegui tanık olduğu dağdan geçirdiği kaçaklar arasındaki konuşmalara adeta damgasını vuran bu inancın aslında ne kadar abartılı olduğunu biliyordu. Abartılıydı çünkü Franco'nun vefatından sonra İspanya'da bazı demokratik adımlar atılıyordu. Gün gelecek, Fransız makamları demokratik bir İspanyol hükümetinin baskısına boyun eğecek ve komşu ülkede terör eylemleri yapan, topraklarında üslenmiş bu örgüte aman vermeyecekti. Ama o dönemde etarralar ve Fransa'ya sığınan kaçaklar arasında bu gerçeği aklına getirenler pek yoktu.

Bir dönemin ETA-p.m militanı olarak 1975'de tutuklanmış ve 1977 Af Yasası ile serbest kaldıktan sonra siyasî mücadeleye girmiş olan Kepa Aulestia, 1993'te yayımlanan kitabında,¹ Franco rejiminin ETA'yı cezalandırmak amacıyla sahneye koyduğu Burgos davasının ertesinde, ETA'ya katılımın önemli boyutlara ulaşmış olduğuna dikkat çekenlerin başında geliyor.

1 Kepa Aulestia, *Días de Viento Sur. La violencia en Euskadi, Antártida/Empuries*, Barcelona, 1993, ss. 39.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Demokrasinin İlk On Yılında ETA (1982-1992)

SOSYALİST İŞÇİ PARTİSİ'NİN (PSOE) 10 MİLYONUN üzerinde oy alarak, yüzde 48,1 oy oranıyla Temsilciler Meclisi (202/350) ve Senato'da (134/208) salt çoğunluğa ulaştığı 28 Ekim 1982 genel seçimleri, İspanya'da demokrasi döneminin başlangıcı olarak kabul görüyor. Bu tarih, İspanya'da konsolide olmuş bir demokrasinin var olduğunu göstermiyor elbette ama ülkeyi Avrupa standartlarını benimsemiş demokratik bir hukuk devletine dönüştürmeyi hedefleyen PSOE'nin görkemli seçim başarısı, sadece sosyal demokrasinin değil, aynı zamanda, hatta daha büyük ölçüde demokrasi ve modernleşmenin zaferi olarak niteleniyor. Genel Sekreter Felipe González, Kral Juan Carlos'un başlattığı demokrasiye geçiş (transición democrática) sürecinin Adolfo Suárez'den sonraki

ikinci adamı olduğu için partisinin seçim zaferini böyle nitelemek son derece doğal.

PSOE, 1982 genel seçimlerinde, İspanya genelinde olduğu gibi, Euskadi’de de büyük başarı kazanmış ve özerk topluluğun önder partisi PNV’nin 2 puan farkla ardından 2. sırayı almıştı. Özerk parlamento seçimlerinde 2. sırada gelen ETA’nın partisi Herri Batasuna biraz gerilemiş ve Temsilciler Meclisi’ndeki üçüncü sandalyesini kaybetmişti. Polimililerin bir bölümünün katılmış olduğu Euskadiko Eskerra, HB’nin yitirdiği sandalyeyi kazandığı gibi, Temsilciler Meclisi’ne gönderdiği temsilcisi de, güven oylamasında González hükümetine verdiği evet oyu ile dikkatleri üzerine çekmişti. Çekmişti çünkü şiddete hiç bulaşmamış olan Bask milliyetçiliğinin kurucu partisi PNV’nin 8 milletvekili bile güven oylamasında çekimser oy kullanmıştı.

Eski militar ETA’ya gelince, HB milletvekillerini yine meşruiyetini tanımadığı Meclis’e göndermediği gibi, yeni yayın organı Zuzen’de yayımladığı mesajla, “*sosyal demokratların değişim konusunda sattıkları imajın silahlı mücadelenin sona ermesi için yeterli koşulları oluşturmadığını*” açıklamıştı. ETA böylece terör eylemlerine devam edeceği mesajı iletmiş oluyordu ki bu mesajını kana bulamakta da gecikmemişti. Genel seçimlerden bir hafta sonra, 4 Kasım günü, aracına düzenlediği saldırıyla Brunete Bölük Komutanı General Víctor Lago Román’ı katletmişti. Belli ki ETA, HASI’nin geçen yıl Eraiki’de yayımladığı yorumu esas alarak, seçimlerden sonra kaldığı yerden teröre devam etmekte kararlıydı.

Bir önceki bölüme, genelde İspanyol halkının temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan, özelde bir parçası olan Bask halkının dilsel/kültürel farklılığını yok etmeye dönük politikalar izleyen

Franco rejimine baş kaldırmış ayrılıkçı bir örgütün demokrasiye geçiş (transición política) döneminde ve bu dönemi taçlandırarak demokratik bir anayasa yapım sürecine girerken, terör örgütüne dönüşmesinin izahının kolay olmadığını belirterek başlamıştım. Şimdi, askerî darbe atlatmış bir ülkede demokrasiyi konsolide etmeyi öngören bir siyasî partinin büyük bir sandık zaferi kazanarak iktidara geldiği bir ortamda, ETA'nın terörü sürdürmek istemesini kuşkusuz rasyonel olarak izah edebilmek hiç mümkün değil.

Bir önceki bölümde ayrıca bir terör örgütünün var olması ve eyleme geçebilmesi için militan arzının yüksek olması gerektiğine işaret etmiş ve o dönemde ETA'nın militan havuzunun uzun yıllar faaliyetini yürütmeye elverişli olduğuna dikkat çekmiştim. ETA, siyasî ortamın teröre nispeten elverişsiz olduğu demokrasi döneminin başında tehditlerini sürdürebiliyorsa bu konuda bir sıkıntısı olmadığı sonucuna varmak gerekir. O bakımdan bu dönemdeki gelişmelere öncelikle ETA'nın insan kaynaklarını daha ayrıntılı inceleyerek bakmakta yarar var.

ETA'nın İnsan Kaynakları Stratejisi

Florencio Domínguez Iribarren bu konuda referans aldığım kitabında, ETA'nın değişen siyasî ortamlara karşın, varlığını sürmesini sağlayacak insan kaynaklarına ulaşmakta çok maharetli olduğunun altını çiziyor.¹ Geçen bölümde de belirttiğim gibi, ETA sadece militan edinmekte değil, ayrıca militanlar nezdinde bir tür yenilmezlik zırhına bürünmekte de başarılı olmuştu. Bir kez daha altını çizmek gerekirse, “Örgüt ne yaparsa, doğru yapar” ve “sen bırakırsan, arkadaşın bayrağı devralır” militanlar arasında kulaktan kulağa fisildanan bir mitti.

1 Iribarren, *ETA: Estrategia Organizativa y Actuaciones*, a.g.e., s. 13.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Demokrasinin İlk On Yılında ETA'ya İçinden Bakış

Örgüte Girişin İnsanî Sonuçları

Bilbao'daki küçük barın sahibi kadın müşterilerinin hepsini isimleriyle tanıyordu. Müşterileri için ev yemekleri servisi de yapan bu küçük Bask barının sahibi olmaktan çok bir büyükanne gibiydi. Yeri küçük ama sempatikti. Masalar mümkün olduğunca çok müşteriye alabilmek için yan yana sıkıştırılmıştı.

1988 Ağustosunun o sıcak günü, 60 yaşlarındaki iki iş arkadaşı barda sessizce öğle yemeği yiyordu. Uzun boylu olanı sessizliği bozdu. Başka kimse duymasın diye fısıldayarak *“sana anlatmak istiyorum benim oğlan Fransa'ya gitti, Pazar günü bir ay olacak”* dedi. Arkadaşı en ufak bir tepki vermedi. Belki haber şirkette yayılmıştı, konuyu biliyordu. Belki de bu konuda yüksek sesle tepki vermenin doğru olmayacağını düşünmüştü.

Belli ki oğlan Fransa'ya eğitim görmek ya da çalışmak için gitmemişti.

“Büyükannenin yaş günüydü, evde akşam yemeği yemiştik. Sonra nişanlısını arabayla evine bırakmaya gittik. Guardia Civil'in arkasındaki sokakta oturuyor. Dönüşte arabada bize gideceğini söyledi. Oğlum kötü çocuk değildir, ETA'dan değildir aslında. Kötü olan arkadaşı Mikel. Birkaç gün önce küçük arabanın yerinde olmadığını fark etmiştim. Oğlum o gece evde değildi. Birkaç gün sonra arabanın nerede olduğunu sordum. Hasta ninesini görmeye gitmek için ödünç istedi, araba Mikel'de dedi.”

Adamın gözlerinde birkaç damla gözyaşı belirmişti. Arkadaşı onu sessizce dinliyor, arada “ya öyle mi” veya “vay demek öyle” gibi sözcüklerle konuya ilgisini ortaya koyuyordu. Ama yan masada oturan bir genç de kulak kabartmış adamın anlatıklarını ilgiyle dinliyordu. Çok yavaş yiyor ve söylenenleri tam duymak için çıt çıkarmıyordu. Adam sonunda oğlanı görmek üzere gelecek hafta Bayonne'a gideceklerini söyledi. Arkadaşına Fransa'nın bu küçük kentiyle ilgili bazı bilgiler sordu. Belli ki arkadaşı İparralde'yi ve Bayonne'u iyi biliyordu.

Adam olayı ve oğlunu anlatırken kimliğini açık edecek detaylar vermişti. Yan masadaki genç belki de kimden söz edildiğini anlamıştı. Orası radikal milliyetçiliğin güçlü olduğu küçük bir semtti. Anladığı kadarıyla adamın oğlu temizdi. Ta ki bir ay önce Fransa'ya kaçmasına neden olan babasının bilmediği olaya kadar. Bölgede polisin hiçbir operasyonu olmamıştı. ETA'nın bir yasal militanının Fransa'ya kaçmasını gerektiren bir şey yokmuş gibi görünüyordu. Ama adamın oğlunun Mikel'e ödünç verdiği araba, oradan uzakta bir kasabada iki Guardia Civil memurunun öldüğü bir bombalı araç saldırısına

karışmıştı. Oğlan bilmiyordu ama Mikel, ETA'nın daha önce polis tarafından fişlenmiş militanlarından birinin kullandığı kod adıydı.

Bu öyküyü “*Dentro de ETA*” (ETA'nın içinde) kitabının¹ yazarı Florencio Rodríguez İribarren aktarıyor. Olay ETA'nın Ceza-yir görüşmelerine odaklandığı bir dönemde meydana geliyor; demokrasi döneminin başında değil. O bakımdan düzgün bir ortamda yetişmiş bir Bask genci için ETA'ya katılmanın siyasî bir gerekçesi olduğunu söylemek kolay değil. Yaşamını işine gücüne adanmış bir babanın evinde bir ETA militanının yaşadığından habersiz olmasının şaşırtıcı yanı yok aslında. Oğlunun ETA gibi bir terör örgütü ile işbirliği içinde olabileceğini aklına bile getirmiyor. Adli sicili temiz olan oğlunun bir süre önce bir arkadaşının ısrarıyla ETA'ya yasal militan olarak girdiğini nereden bilsin ki. Kaldı ki Fransa'ya kaçmasına neden olan tek suç da arabasını arkadaş bildiği birine ödünç vermekten ibaret.

Jean François Apatelegui o genci, Baldo'nun verdiği kod ismiyle Argi'yi tanıyordu. Onu Saint Jean-de-Luz'da yasadığı militanlar aparatının başındaki Baldo'nun yanında bir Bask restoranında görmüştü. Aitor onu sınır kapısından geçirmişti, zira İspanyol polisi arabasının plakasından daha ismine ulaşmamıştı. Ama Argi sürekli başına kötü şeyler geleceği düşüncesiyle sınırı geçene kadar korkudan tir, tir titremişti. Suçu varsa, bu suç bir terör eyleminde kullanılacağını olasılıkla bilmeden arabasını Mikel'e ödünç vermiş olmasından kaynaklanıyordu. Ama sınırın öteki tarafına geçtikten sonra ona sahip çıkacaklar tarafından boğazına kadar suça batırılacaktı.

1 Florencio Rodríguez İribarren, *Dentro de ETA*, Santillana Ediciones Generales, S. L, Madrid, 2002., ss. 15-17.

ALTINCI BÖLÜM

ETA'nın Gerileme Dönemi (1992- 2000)

Sopa Stratejisi

Fransa'da 21 ve 28 Mart 1993'te yapılan genel seçimleri ılımlı Sağ (Union pour la France) kazanmış ve Cumhurbaşkanı Mitterrand görevinin son iki yılında çareyi yine “*cohabitation*” hükümeti kurmakta bulmuştu. Başbakanlık koltuğuna oturan Edouard Balladur, 24 Eylül'de Madrid'i ziyaret etti. Bu ziyaret iki ülke arasında ETA ile mücadelede son yıllarda gelişen işbirliği açısından yeni bir balayının habercisi oldu. Balladur, iki ülke arasındaki ilişkilerin mükemmel düzeyinden söz ederken, Fransız medyası da Kral Juan Carlos ve Başbakan Felipe González'i göklere çıkarmıştı.¹ Bu gelişme, González hükümetinin ETA'ya karşı salt sopa stratejisi uygulamasının önünü açıyordu.

---

1 Morán, *ETA entre España y Francia*, a.g.e., s. 365.

19-20 Aralık'ta Toledo'da VIII. İspanya-Fransa Zirvesi yapıldı. Elysée Sarayı sözcüsü Jean Musitelli, İspanya'yı "*Fransa'nın sahip olduğu iki, üç dost ve ortaktan biri*" olarak nitelerken, AB'den sorumlu Bakan Yardımcısı Alain Lamassoure, "*iki ülke arasındaki ortak stratejik hedeflerden*" söz etti. Stratejik hedeflerin başında ETA terörüyle ortak mücadele geliyordu elbette. Balladur hükümeti, tıpkı yıllar önceki Chirac hükümeti (1986-1988) gibi, idari iade mekanizmasına yeniden işlerlik kazandırmıştı. Fransız İçişleri Bakanlığı'nın başında yine bu uygulamanın mucidi Charles Pasqua vardı.

Köşeye sıkışan ETA kendisine karşı sıkılaştıran González-Balladur işbirliğine Fransa'ya ceza keserek tepki vermeyi yeğledi. San Sebastián Fransız Lisesi, İspanya'daki Peugeot, Renault ve Citroen acenteleri yıl içinde terör örgütünün saldırılarının hedefi oldu. Ama kabul etmek gerekir ki Fransız topraklarında üslenmiş bir terör örgütü, Fransa'yı tümünden karşısına alarak cephe genişletebilecek bir konumda değildi. Böyle bir tercih, ETA'nın kaçınılmaz sonunu öne çekmekten başka bir sonuç doğurmazdı.

İspanya'da 6 Haziran'da genel seçimler vardı. PSOE yine sandıktan birinci parti çıkmış ama salt çoğunluğunu yitirmişti. Sosyalistlerin alternatifi José Maria Aznar'ın başına geçerek merkeze doğru çektiği Halkçı Parti PP (Partido Popular), açılımcı Frankist Manuel Fraga'nın Halkçı İttifakı AP'nin (Alianza Popular) devamıydı. PP, terörle mücadelede daha sert bir sopa stratejisi uygulanmasından yanaydı. Bu aslında Katalan milliyetçi Yakınlaşma ve Birlik koalisyonu CİU'nun (Convergència i Unió) dışarıdan desteğiyle kurulan üçüncü González hükümetinin ETA'ya karşı sopa stratejisi uygulamasının önünü açan ilave bir faktördü. Yeni İçişleri

Bakanı Antoni Asunción zaten diyalog sürecine inanmayan bir siyasetçiydi. Diyalog konusunun uzmanı Rafael Vera'yı görevinden almış, yerine de atama yapmamıştı. ETA'nın gazetesi Egin bu gelişmeyi, “*hükümetin bazı temas noktalarından vazgeçtiği*” şeklinde yorumlamıştı.² Bu kuşkusuz doğru bir saptamaydı ama diyalog sürecini zaten ETA yönetimi bitirmemiş miydi?

1993, Fransa ile ortak polisiye operasyonların kararlılıkla sürdürüldüğü bir yıl oldu. Aslında Fransız Sağ ve özellikle Pasqua için ETA ile mücadelede esas olan polisiye önlemlerle sonuç almaktı. “*Bir işe yaramayan ve sadece ETA'ya nefes aldırın*” diyalog süreçlerini önceleyen sosyalistlerdi. Pasqua ise hem idari hem de yeni yürürlüğe giren yasa değişikliğiyle yargısal iadeyi kolaylaştırmıştı. Yasa değişikliğinin ilk meyvesi Oraitz Salezi García'nın terör örgütü üyesi olduğu gerekçesiyle mahkemece İspanya'ya iadesi olmuştu. Yasa değişikliğinden önce Fransız mahkemeleri bu gerekçeyle iade kararı alamıyordu.

1993 yılının ETA ile mücadelede en çok ses getiren operasyonu, Fransız ve İspanyol polislerinin ortak operasyonla Pedro María Gorospe'yi (Txato el Viejo) yakalamasıydı. Txato, ETA'nın silah uzmanıydı. 70'lerin sonunda Fransa'ya kaçmış, 1980'de ETA'nın Nafarroa Komandosu militanı olmuştu. Ama o sırada 42 yaşındaydı ve bu nedenle kod adına “İhtiyar” (El Viejo) ibaresi de eklenmişti. Komando grubundan o yıl sonunda ayrılmış, asıl uzman olduğu silah üretiminde çalışmak için lojistik aparatına geçmişti. ETA'nın Bidart'ta yakalanan eski 1 numarası Pakito'nun kardeşi Kepa Múgica Garmendia ve Jesús Martín López Castañares ile birlikte, örgüt militanlarının kullanmaları için yeraltındaki atölyelerde UZI'leri monte et-

2 Egin, 5 Ocak 1994.

YEDİNCİ BÖLÜM

ETA'nın Çöküş Süreci (2000-2004)

1 5 TEMMUZ (2000) CUMARTESİ GÜNÜ MÁLAGA BELEDİYE Meclisi'nin PP'li üyesi José María Martín Carpena evinin park yerinde karısı ve oğlunun gözleri önünde ensesinden vurularak öldürüldü. 50 yaşındaki politikacı, ETA'nın teröre döndükten sonraki 6. kurbanı olmuştu. Bu suikast, İçişleri Bakanı Mayor Oreja'nın öteden beri ısrarla söylediği gibi, ETA'nın Lizarra sürecinde ilan ettiği ateşkesin taktik ateşkes olduğunu bir kez daha ortaya koymuştu. ETA, 1998'den öncekinden farklı bir yapılanma oluşturmuştu, çözülmesi biraz zaman alacaktı. Bu süre zarfında eylemlerini sürdürerek devlete meydan okuyabilirdi ama sınırın iki tarafında daha da ağırlaştırılacak polisiye önlemlerle çöküş sürecine girecekti. Aznar hükümetinin öngörüsü bu yöndeydi.

ETA Temmuz ayı dolmadan bu defa PP ile birlikte hareket eden PSOE'yi hedef aldı. Terör örgütüne dönüşmeden ETA içinde yer almış, ardından komünist harekete katılmış olan 49 yaşındaki sosyalist politikacı Juan María Jáuregui Tolosa'daki bir kafeteryada ensesinden vurularak öldürüldü. Sosyalist politikacı ETA tarafından birçok defa tehdit edilmiş olmasına karşın güvenlik önlemleri almıyordu. Son González hükümeti döneminde iki yıl (1994-1996) Gipuzkoa valiliği yapmış olan Jáuregui için Euskadi'de lendakari Juan José Ibarretche'nin de katıldığı kitle gösterileri düzenlendi. Ibarretche burada yaptığı konuşmada, tüm demokratların ETA'ya karşı bir araya gelmeleri gerektiğini vurguladı. Ancak bu birliktelik, sorunun çözümü için yeterli değildi, biraz da “*esneklik*” gerekiyordu.

PP cenahı Ibarretche'nin “*esneklik*” çıkışına takılmıştı. Partinin Euskadi Teşkilâtı Başkanı Carlos Iturzaiz'e göre, Ibarretche'nin “*esneklik*” olarak tarif ettiği şey aslında “*geçirgenlik*”ti. Ya demokrasi ve özgürlük savunulacaktı ya da demokratik kurumlara saldıranlar, demokratik özgürlükleri engelleyenlerle işbirliği yapılacaktı, ikisinin ortası yoktu.¹ Bu açıklama o dönem PP içinde yaygın olan PNV karşıtı tutumun ifadesiydi bir bakıma. Ana muhalefet partisi PNV karşıtlığını biraz abartılı buluyordu. Sosyalistler PNV'ye Lizarra cephesindeki eski ortakları ile ilişkilerini koparması için baskı yapılmasında hemfikirdi ama Sabino Arana'nın partisini terörle mücadelenin hedefi haline getirmenin de bir anlamı yoktu. PNV, önünde sonunda bu kesimle bağlarını koparacaktı. Asıl önemli olan, ETA ile mücadeleye odaklanmak ve terör örgütünü silah bırakmaya zorlayacak tüm önlemleri almaktı.

1 Özçer, *Çoğul İspanya*, a.g.e., s. 414.

Jáuregui suikastinden sonra Ajuria Enea Pakti'nin etkinleştirilen -PNV'nin tepki gösterdiği- ETA'nın siyasî kolunu ve örgütlenmiş çevresini (entramado) hedef alan yargı kısıkaçı ünlü yargıç Baltasar Garzón tarafından harekete geçirildi. Özel Mahkeme Audiencia Nacional'in sorgu yargı, 7 Ağustos'ta, Yurtsever Sol çevrelerde "ETA'nın Dışışleri Örgütü" olarak bilinen Xaxi'ye mensup 16 kişiyi sorguya çekme kararı aldı. Bu kişilerin çoğu Jokin Gorostidi Artola, Gorka Martinez Bilbao ve José María Olarra gibi EH/HB Başkanlık Divanı üyeliği yapmış/yapan radikal milliyetçilerdi. Aralarında EH parlamenterleri Esther Aguirre (Itza) de bulunuyordu. Garzón'un bu kişilerle ilgili iddianamesinde, ETA'nın gizli örgütlenme şeması ve yan kuruluşları, bu kuruluşlarda görev alan personeli de yer alıyordu. Sorguladığı 16 kişi bu kuruluşlarda görev aldıkları için onlara "silahlı çeteyle işbirliği" suçunu isnat ediyordu. Baltasar Garzón'a göre, iddianame konusu kuruluşlar ETA'nın siyasî ve sivil ayaklarını oluşturuyordu.

Örgütlenme şemasında, ETA'nın sosyal tabanını oluşturan birçok parti ve sivil toplum kuruluşunu bünyesinde barındıran Yurtsever Sosyalist Koordinatör (Koordinadora Abertzale Sozialista) KAS, 1999 itibariyle aldığı yeni isimle Ekin² ETA'dan bağımsız bir platform gibi görünüyordu. Ama yasal dernek statüsündeki "Xaxi Avrupa Derneği", KAS/Ekin ile ETA arasındaki bağlantıyı sağlıyordu. ETA yönetimi, sivil görünümlü **Elkano** ile Xaxi'yi kontrol ediyor ve derneğe uluslararası alanda görevler veriyordu. ETA çevresinde Xaxi'ye bu nedenle Dışışleri Örgütü deniliyordu. Garzón'un iddianamesinde de yer aldığı gibi, Xaxi'nin Madrid, Paris, Brüksel başta, Avrupa

2 KAS 1998 yılında yargı kararıyla yasadışı edilince Ekin adını alarak faaliyetine devam etmişti. Bu Ekin'i ETA'dan önce kurulmuş olan Ekin ile karıştırmamak gerekiyor.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ETA'nın Diyalogla Çözüm Arayışı (2004- 2007)

JESÚS EGUIGUREN, BAŞINDAN GEÇENLERİ ANLATTIĞI atıfta bulunduğum kitabında,¹ Madrid'deki 11 Mart saldırılarından sonra Arnaldo Otegi'nin kendisini arayarak, İspanya için bir trajedi olan bu olayda ETA'nın bir dahli olmadığını söylediğini aktarıyor. Eguiguren, yönetiminin nasıl düşündüğünü bilemediğini ama ETA'nın çevresinde de büyük tepkiye yol açan bu saldırıların terör örgütünün sonunu hızlandırdığını vurguluyor. Kişisel olarak tanımadığı Zapatero'nun Başbakan olmasının, bir Bask sosyalisti olarak, Arnaldo Otegi nezdinde konumunu önemli ölçüde güçlendirdiğinin de altını çiziyor.

---

1 Jesús Eguiguren & Luis Rodríguez Aizpeolea, *ETA, las claves de la paz*, Aguilar, Madrid, 2011

14 Mart gecesi, Zapatero'nun seçim zaferi ilan edildikten sonra, Otegi'yi telefonla arayan Eguiguren kendisine yeni diyalog sürecinin ilerletilmesi için koşulların olduğu müjdesini vermişti. Ardından sosyalist politikacı Pepe Blanco'yu (José Blanco López) aramış ve Otegi ile 2000 yılından bu yana bazı toplantılar yaptıklarını anlatmıştı. Kişisel girişiminin sonuç verebileceğinin heyecanıyla Moncloa Sarayı'nı da aramış ve doğrudan José Luis Zapatero ile telefonda da olsa tanışma fırsatı bulmuştu. Ama bir süre sonra kendisini arayan PSOE'nin Bask Kolu PSE'nin Genel Sekreteri Patxi López (Francisco Javier López Álvarez) kendisine devlette işlerin böyle yürümediğini belirtmiş, bu konuyu önce partinin San Sebastián'da yapılacak kongresinde Pepe Blanco ile etraflıca konuşmasını salık vermişti.

Jesús Eguiguren, San Sebastián'daki kongre marjında Pepe Blanco ile bir odaya kapanarak, Otegi ile özel toplantılarında konuşulanları ayrıntıyla anlatma fırsatı bulmuştu. Pepe Blanco bu konuyu partinin üst kademelerine aktaracağını, ardından kendisine döneceğini söylemişti. Daha sonra Pepe Blanco'nun tavsiyesiyle o dönemde PSOE'nin Temsilciler Meclisi'nde sözcülüğünü üstlenmiş olan Alfredo Pérez Rubalcaba ile resmi bir iletişim kanalı kurulmuştu. Eguiguren kendisiyle daha ilk temasında Rubalcaba'nın leb demeden leblebiyi anladığına ve kendisini açık fikirliliğiyle şaşırttığına işaret ediyor.

Aslında Eguiguren'in planının gerçekleştirilmesi o kadar kolay değildi. Her ne kadar Otegi ETA ile bağlantılı bir kişi olsa ve siyasî kolunun başında bulunda dahi, teröre dönüş yaptığı bir dönemde, Eguiguren'le özel toplantıları hakkında ETA yönetimine bilgi vermemişti. 2000 yılında örgüte koşullarını dayatacağı bir diyalog ortamı yoktu. Txillarre toplantılarında bu işi aracı kullanarak yapmayı düşünmüşler, akıllarına Kilise gel-

mişti. Kilise devreye girecekse, Vatikan'a gitmek, Fransız Bask Kardinal Roger Marie Etcheragay ile görüşmek gerekiyordu. Eguiguren, İspanya'da iktidar değişikliğinden sonra Otegi ile yaptıkları bir toplantıda Fransız Sosyalist Partisi Akitanya (Aquitaine) bölgesi sekreteri François Maitia ile telefonla görüşmüş ve bölgeden tanıdığı Kardinal Etcheragay ile görüşme imkanı olup olmadığını sormuştu. Bu kanal sonuç vermiş ve Etcheragay birkaç gün sonra Eguiguren'i telefonla arayarak kendisini Roma'ya davet etmişti.

Kardinal Etcheragay Vatikan'ın adalet ve barış işlerini yürütüyordu. Bir dönem Irak'ta Saddam Hüseyin'le görüşmüştü. Son olarak UNESCO'nun Felix Houphouët-Boigny barış ödülünü almıştı. Eguiguren, Francisco Egea ile birlikte 22 Mayıs'ta (2004) Roma'ya giderek Vatikan'da Kardinal Etcheragay ile görüşmüştü. Kardinal'e özel toplantılarında vardıkları mutabakatı anlattıktan sonra, bu konuda arabulucu olmasını teklif etmişti. Etcheragay emekli olduğunu, artık Vatikan'ı resmen temsil etmediğini belirtmiş ve bu konularla yerel Kilise'nin ilgilenmesi gerektiğini söylemişti.

Jesús Eguiguren iki hafta sonra bu defa San Sebastián Piskoposu Juan María Uriarte ile bir araya geldi. Batasuna, Piskopos Uriarte'den PNV'ye yakın bulduğu için pek hazzetmiyordu. Eguiguren Uriarte'yi çok pozitif bulmuştu ama Arnaldo Otegi, sahneye çıktığı anda PNV'nin de sahnedeki yerini alacağına dikkat çekmişti. Eguiguren bu nedenle Uriarte 'ye bu girişimin gizli olduğunu belirterek, konudan kimseye bahsetmemesini rica etti. Uriarte bunun üzerine "*bizler dilimizi kestirir ama sır açıklamayız*" cevabını vermişti. Otegi ise Eguiguren'e "*eğer öyle olsaydı, hiçbir rahibin dili olmazdı*" diye takılmıştı. Ama Jesús Eguiguren Uriarte'nin şu tavsiyesini önemli bulmuştu:

DOKUZUNCU BÖLÜM

ETA'nın Kaçınılmaz Sonu (2007-2018)

ARNALDO OTEGİ, ETA'NIN BARAJAS EYLEMİNDEN hemen sonra Eguiguren'i aramıştı. İki kişinin hayatını yitirdiği henüz bilinmiyordu ve Otegi ölenlerin olmadığını ve eylemin sürecin sonu anlamına gelmeyeceğini savunmuştu. Ama bu konuda yanılıyordu. İki Ekvatorlu yaşamını yitirmişti. ETA'yı hiçbir zaman kınamamış olan Arnaldo Otegi'nin kafasından bu kez böyle bir demeç vermek geçmişti. ETA'yı kınasaydı, diyalog sürecinin lideri olurdu. Kınamayınca onunla birlikte Batasuna'nın inanırlılığı Euskadi'de yerlerde sürünmeye başladı. Aslında sadece Euskadi'de değil, bu sürece destek vermiş olan uluslararası camiada da. Gerçi hem Batasuna hem ETA birkaç gün sonra ateşkesin sona ermediğini açıklamışlardı ama hiçbir şey artık önceki gibi olmayacaktı.

ETA ve Batasuna'nın inanırlılık kaybına karşılık, PSOE ve Başbakan Zapatero Euskadi'de destek kazanmıştı. Barış için bütün riskleri göze almış, partinin Bask kolunu ETA ile diyalog sürecine sokmuştu. Sosyalistler o dönemde terörizm sorununun çözümü, barış ve demokrasi için ellerinden geleni yaptıklarını ama ETA'nın bu çabalarını çöpe attığını anlatıyorlardı. O sırada bir seçim yapılacak olsa PSE'nin Euskadi'nin birinci partisi olması işten bile değildi. Nitekim ETA belgeleri de terör örgütünün Barajas eylemini düzenlemekle büyük bir hata yaptığını kabul ettiğini ortaya koyuyordu.¹

Sosyalistlerin desteği sadece Euskadi'de değil, İspanya'da ve uluslararası alanda da yükselme eğilimindeydi. Aslında iş Mariano Rajoy'un dediğine gelmişti. ETA'ya güvenilmezdi ama bunu söylemek başka değiştirmek için risk almak başka bir şeydi. İçişleri Bakanı Alfredo Pérez Rubalcaba *The New York Times*'a verdiği mülâkatta bunu açıkça söylemişti. Barış için her şeyi yapmışlar ama ETA onları aldatmıştı. Aslında sadece hükümeti değil, Batasuna'yı bile aldatmıştı.² Otegi'nin diyalogdan yana olduğunu iyi bilen Rubalcaba'nın NYT'de belki kimsenin fark etmediği ETA- Batasuna görüş ayrılığını ortaya koyması terör örgütünü iyice yalnızlaştırmak açısından kuşkusuz önemliydi.

ETA'nın diyalog sürecini bozması, bir yandan yalnızlaşmasına yol açarken, diğer yandan demokratik partiler arasında teröre karşı birlikteliği güçlendiren bir faktör niteliği taşıyordu. Diyalog ortadan kalktığına göre, PSOE ve PP arasında görüş ayrılığı da kalmamış olmalıydı. PP'nin ETA'nın güvenilmez olduğuna ilişkin öngörüsü doğru çıkmıştı ama PSOE'nin ülkeyi

1 Eguiguren & Aizpeolea, *ETA. Las claves de la paz, a.g.e.*, s. 3408.

2 *A.g.e.*, s. 3413.

sattığına ilişkin propagandası da yerle bir olmuştu. Başbakan Zapatero 9 Ocak'ta (2007) ETA terörizmine karşı birlikte mücadele amacıyla Mariano Rajoy'u Moncloa'ya davet etmişti. Bu görüşmeden bir sonuç çıkmamıştı. Mariano Rajoy ziyaretin verimli olmadığını bir hafta sonra PP Kongresi'nde açıklamıştı. Hâlâ Zapatero'nun diyalog sürecine girmiş olmasının yanlışlığı üzerinde duruyordu. Zapatero'ya destek vermenin "intihar" olacağını dile getirmişti: "ETA ile diyaloga girilmez. Girildiğinde, ödün verilmiyorsa bombalar olur, eğer bombalar olmuyorsa, ödün verilmiş demektir."³ Ama Zapatero, daha önce söylediği gibi vatan haini değildi artık. Çünkü geleceğini belirleme hakkını da Navarra'yı da vermemişti; güzel ama çok saftı, terörle mücadelede geriye gidilmesine yol açmıştı.

PP'nin terörle mücadele üzerinden PSOE ile farkını vurgulamaya devam etmesi bu konunun gelecek yılki genel seçimlerin ana teması olacağını işaretliydi. Aslında o yıl Mayıs ayında da belediye seçimleri vardı. O seçimler ertesi yıl için turnusol kağıdı işlevi görecekti. Ama PSOE halkın nabzını tutmak için önce 3 Şubat'ta Madrid'de ETA'nın Barajas eylemine karşı gösteri düzenlenmesine önyak oldu. ETA'ya karşı protestolar kısa sürede Zapatero'ya destek gösterisine dönüştü. Ama PP bu gövde gösterisine bir hafta sonra karşılık verdi. 10 Şubat'taki gösterilerde bu kez Zapatero aleyhine sloganlar atıldı. "Zapatero istifa" (Zapatero, dimisión), "İspanya başka bir Başbakan hak ediyor (España se merece otro presidente) bu gösterilerde atılan başlıca sloganlardı. Gösterilerin sonunda Rajoy, milli marşı okuttu, bir de konuşma yaptı. Bir süre sonra sahaya José María Aznar indi. Calatayud'da düzenlenen bir mitingde şira-

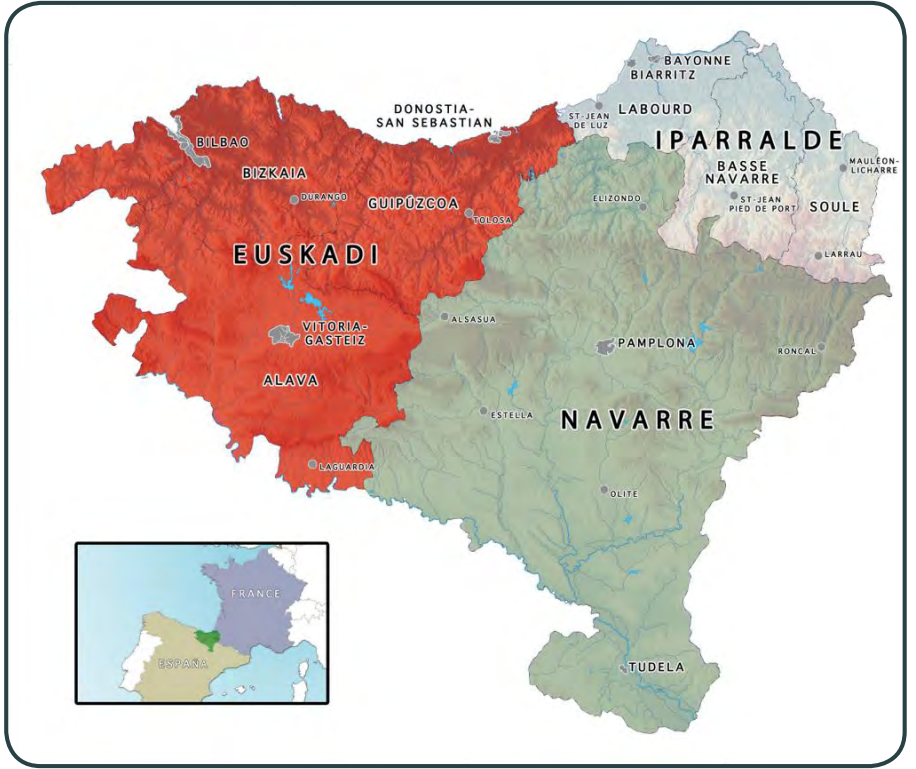
---

3 A.g.e., s. 3423.

* Büyük Bask Ülkesi Euskal Herria. Pembe: Euskadi Sarı: Navarra Mor: İparralde

* Euskal Herria'yı oluşturan üç bölge: Euskadi, Navarra, Iparralde

* Büyük Bask Ülkesi Euskal Herria'nın idari bölüm ve merkezleri.

* Euskadi haritasi

* İparralde'nin belkemiği Pyrénées Atlantiques departmanı haritası

Sözlük

A

Aberrri Eguna: (Baskça) Vatan Günü. 1932'den bu yana kutlanan bu gün Paskalya haftasında Hz. İsa'nın diriliş günü Pazara denk geliyor.

Abertzale: (Baskça) yurtsever, vatansever

Abertzale Batasuna: Yurtsever Birlik: Fransa'da İparralde'de faaliyet gösteren Bask milliyetçi parti.

Agur: (Baskça) Elveda

Aiete Bildirisi: ETA'ya silah bırakma çağrısını da içeren bildiri.

Ajuria Enea Pakti: İspanya'nın terörle mücadele politikasını oluşturan partiler arası anlaşma. Vitoria 'daki Ajuria Enea Sarayında imzalandığı için bu ismi taşıyor.

Alakart kahve: (Café a la carta) Başbakan Zapatero'nun "herkese kahve" modeline alternatif olarak geliştirdiği asimetrik özerklik sistemi önerisi.

Amaiur: Yurtsever solcu partilerin oluşturduğu şiddete karşı partiler koalisyonu

AP: (Alianza Popular- Halkçı İttifak) Manuel Fraga'nın kurduğu açılımcı Frankistlerin kurduğu parti. Daha sonra Halkçı Parti PP'ye dönüşmüştür.

Aralar: Yurtsever Sol'un şiddete karşı bağımsızlıkçı partisi. Patxi Zabaleta tarafından 2000'de kurulan parti ETA terörüne karşı çıkıyordu. 2017'de kendini feshetti.

Aranizm: Sabino Arana'nın Bask milliyetçi felsefesi.

Audiencia Nacional: İspanya'da terörizm, uyuşturucu, kaçakçılık gibi devlete ve topluma karşı işlenen belirli suçlara bakan özel mahkeme.

AVT: (Asociación Víctimas del Terrorismo): Terörizm Kurbanları Derneği.

Azkenik: (Baskça) Nihayet

B

Batasuna: (Baskça) Birlik. Herri Batasuna ismiyle başlayan ETA'nın siyasî kolu işlevi gören partinin aldığı son isim. Herri Batasuna-Euskal Herritarrok-Batasuna isimlerini taşıyan bu parti 2003'de İspanya'da kapatıldı. Partinin AIHM'e yaptığı itiraz da reddedildi.

Batallón Vasco Español- İspanyol Bask Taburu. Karşı terör örgütü

Batzoki: (Baskça) PNV eğilimli muhafazakar Bask milliyetçilerin bir araya geldikleri yer. Bar ve restoranlarına da aynı isim veriliyor.

Bereziak: (Baskça) ETA'nın özel elit komando grubu.

Bateragune davası: Sortu (eski Batasuna) Genel Koordinatörü Arnaldo Otegi'nin 6, 5 yıl hapis yatmasına neden olan dava.

BR: (Brigate Rosse) Kızıl Tugaylar (İtalya)

Búnker: Aşırı Sağcı Falanjist hareket.

C

Caudillo: (İspanyolca) Milli Şef. General Francisco Franco için yandaşlarınca kullanılan unvan.

Kaynakça

- Miralles y Argues, *Amadeo El Estado contra ETA*, Plaza Janés, Barcelona, 1989.
- Antolín, Matías, *Soares Gamboa Agur, ETA*, Ediciones Temas de Hoy Madrid, 1997.
- Aulestia, Kepa, *Crónica de un delirio*, Ediciones Temas de Hoy, Madrid, 1998.
- Aulestia, Kepa, *Días de Viento Sur. La violencia en Euskadi*, Antártida/Em-puries, Barcelona, 1993.
- Baeza, Álvaro, *ETA nació en un seminario, El Gran Secreto, Historia de ETA (1952-1995)* ABL Press, Madrid 1995.
- Baeza, Álvaro, *GAL: Crimen de Estado*, ABL Press ABL, 1996
- Benegas, Txiki, *Euskadi: sin la paz nada es posible*, Argos Vergara, Barcelona, 1984.
- Caño, Javier, *Teoría Institucional del Estatuto Vasco*, Universidad de De-usto, Bilbao, 1997.
- Casinello, Andrés, *ETA y el problema Vasco*, Terrorismo Internacional, ICI, Madrid, 1984.
- Clark, Robert P, *The Basque Insurgents, ETA 1952-1980*, The University of Wisconsin Press, 1984.

- Corcuera, Javier, Orígenes, *ideología y organización del nacionalismo Vasco, 1876-1904*, Siglo XXI, Madrid, 1979.
- De la Granja Sainz José Luis, *El Nacionalismo Vasco: Un siglo de historia*, Editorial Tecnos S. A, Madrid, 1995.
- De la Granja, Sainz José Luis, *El Aranismo, ideología dominante del PNV en los 30*, Acta de Asamblea de Bergara, Txertoa, San Sebastian, 1988.
- Domínguez, Iribarren Florencio, *ETA: Estrategia Organizativa y Actuaciones, (1978-1992)* PUV Servicio Editorial, Bilbao, 1998
- Domínguez, Iribarren Florencio, *Dentro de ETA, Santillana Ediciones Generales*, S. L, Madrid, 2002.
- Egaña, Sevilla Iñaki, *El desarme, la Vía vasca, Editorial Txalaparta*, Tafalla (Navarra), 2018.
- Fonseca, Carlos, *Negociar con ETA*, Ediciones Tema de Hoy, Madrid, 1996.
- Fusi Juan, Pablo Fusi ve Palafox Jordi, *España 1808-1996: El desafío de la modernidad*, Espasa Calpe S. A, Madrid, 1997.
- Garmendia, José Maria, *La Historia de ETA*, Luis Haranburu Editor, Bilbao, 1979.
- Gurutz, Jauregui Bereciartu, *Ideología y estrategia política de ETA. Analisis de su evolución Entre 1959-1968* Siglo XXI de España Editores, Madrid, 1985.
- Güell, Pedro Ibarra, *La evolución estratégica de ETA (1963-1987)* Kriselu, San Sebastian, 1987.
- Hobsbawn, E. J ve Ranger, T., *The Invention of Tradition*, University of Cambridge, 1983.
- Jáudenes, Juan, *Fuerzas Armadas y Terrorismo, en Terrorismo internacional*, Instituto de Cuestiones Internacionales, Madrid 1984.
- Jesús Eguiguren & Luis Rodríguez Aizpeolea, *ETA, las claves de la paz*, (e-kitap) Aguilar, Madrid, 2011.
- Juaristi, Jon, *Bucle melancólico, Historias de los nacionalistas vascos*, Espasa, Hoy Madrid, 1997.
- Letamendia, Belzunce Francisco, *Historia del Nacionalismo Vasco y de ETA*, R y B Ediciones, (3 Cilt) San Sebastián , 1992.
- Letamendia, Belzunce Francisco, *Historia de Euskadi, El nacionalismo y ETA*, Ruedo Ibérico, Barcelona, 1977.

- Letamendia, Belzunce Francisco, *Dos ensayos vascos: Fin de ETA y resolución del conflicto*, Editorial Fundamentos, Madrid, 2013, s. 42.
- Mc Guire, Maria, *To take arms*, The Wiking Press, New York, 1973.
- Martín, Villa Rodolfo, *Al Servicio del Estado*, Planeta, Barcelona, 1984.
- Mata, López J. Manuel, *El Nacionalismo Vasco radical*, UPV, Bilbao, 1993.
- Mestre, Delgado Esteban, *Delincuencia terrorista y Audiencia Nacional*, Centro de Publicaciones del Ministerio de Justicia, Madrid, 1987.
- Morán, Sagrario, *ETA Entre España y Francia*, Editorial Complutense, Madrid 1997.
- O'Sullivan Noel, *Terrorismo, ideología y revolución*, Alianza Editorial, Madrid, 1987.
- Özçer, Akın, *Çoğul İspanya: Anayasal Sistemi ve Ayrılıkçı Terörle Mücadele Modeli*, İmge, Aralık 2006, Ankara.
- Özçer, Akın, *Euskal Herria: İspanya Siyasî Tarihinde Bask Milliyetçiliği*, Doğan Kitap, II cilt, İstanbul, 1999.
- Pérez, Agote Alfonso, *El nacionalismo Vasco a la salida del franquismo*, CIS, Madrid, 1987.
- Pozas, Alberto, *Las conversaciones secretas Gobierno-ETA*, Ediciones B, Barcelona, 1992.
- Sotelo, Leopoldo Calvo, *Memoria Viva de la Transición*, Plaza and Janes [etc.] , 1990.
- Sterling, Claire, *Le Réseau de la terreur. Enquête sur le terrorisme international*. J. C Lattes, Paris, 1981.

Özgürlüğün Kitaplığı İnternette...

www.liberte.com.tr

